

Nostāja Nr. 1

ĀRVALSTU INVESTORU PADOMES LATVIJĀ NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ DATIEM

08.09.2022

Kopsavilkums

No 2019. gada līdz 2021. gadam ir radīti un saražoti vairāk datu nekā pārējā cilvēces vēsturē kopā¹. Dati vienmēr būtu jāvērtē, jāanalizē, jāsniedz un ar tiem jādalās cilvēku un ekonomikas labā, nevis tikai informācijas iegūšanas nolūkos. Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk - FICIL) uzskata, ka dati ir viens no galvenajiem virzītājspēkiem lēmumu pieņemšanas kvalitātes un paredzamības, kā arī publisko pakalpojumu efektivitātes uzlabošanai, kas, savukārt, var palīdzēt uzlabot sabiedrības un uzņēmēju uzticību publiskajam sektoram. Lai gan valsts politikas darba kārtībā īpaši datu izmantošanā sociālo jautājumu risināšanā un to veidošanā sabiedrības labā, datu jautājums ir aktualizējies, tomēr, lai panāktu efektīvu datu pārvaldību, Latvijai vēl ir tāls ceļš ejams. Augstas kvalitātes datu izmantošana var palīdzēt politiķiem un publiskā sektora pārstāvjiem pievērsties sarežģītiem jautājumiem, labāk izprotot, kāda varētu būt dažādu politikas virzienu vai lēmumu ietekme uz sabiedrību un ekonomiku.

1 <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35594>

FICIL atkārtoti uzsver nepieciešamību izveidot centralizētu struktūru, kas būtu atbildīga par digitalizācijas centieniem Latvijā. Šo uzdevumu vajadzētu uzticēt politiski pilnvarotai institūcijai jeb valsts līmeņa *Chief Information Officer* (turpmāk - CIO) birojam, kas ir atbildīgs par centralizētas digitālās politikas īstenošanu. Šajā dokumentā ir iekļauti arī ieteikumi centralizētas datu pārvaldības sistēmas izveidei un nepieciešamībai izveidot skaidru tiesisko regulējumu visiem datiem, kā arī datu izmantošanai publiskajā un privātajā sektorā. Visbeidzot, FICIL uzskata, ka digitālās transformācijas temps un panākumi lielā mērā ir atkarīgi no uzņēmumu un cilvēku digitalizācijas, tāpēc, lai veicinātu digitalizāciju, ir būtiski nodrošināt mērķtiecīgu un uz nākotni orientētu politiku, kas atbilst uzņēmumu un nozares briedumam.

Saturs

Kopsavilkums **02**

Rekomendācijas **04**

Rekomendāciju pamatojums **05**

Rekomendācijas

1. Izraudzīt valsts līmeņa CIO.

- FICIL iesaka izveidot CIO biroju ar skaidru un konkrētu horizontālu mandātu.
- FICIL iesaka pievērst uzmanību un izveidot labāku kapacitāti/struktūru, lai ieviestu centralizētu izcilības centru, kas var sniegt atbalstu vairākām valsts sektora iestādēm.

2. Izveidot centralizētu datu pārvaldības sistēmu.

- FICIL iesaka ieviest centralizētu datu pārvaldības sistēmu un visu publisko datu pārvaldību publiskajā sektorā.
- FICIL ierosina koncentrēties uz datu standartizāciju, izmantojot centralizētu darbības modeli, lai nodrošinātu, ka visām publiskā sektora iestādēm ir vienādas standarta iespējas un tās izmanto vienādus rīkus.

3. Izveidot skaidru tiesisko regulējumu visiem datiem un datu izmantošanai.

- FICIL iesaka valdībai izveidot un ieviest skaidru tiesisko regulējumu datu izmantošanai publiskajā un privātajā sektorā.

4. Turpināt privātā sektora digitalizāciju.

- FICIL iesaka turpināt īstenot esošās privātā sektora digitalizācijas programmas, ko ir uzsākusi pašreizējā valdība, un koncentrēties uz dialoga uzturēšanu ar privāto sektoru visa procesa laikā.

Rekomendāciju pamatojums

Izraudzīt valsts līmeņa CIO.

Jau pēdējā FICIL nostājā par digitalizāciju detalizēti tika apspriesta nepieciešamība pēc CIO biroja. Šogad FICIL turpina iestāties par to, lai valdība ieviestu augsta līmeņa pilnvarotu CIO, kā atbildībā būtu centralizētas digitālās transformācijas īstenošana un stratēģiskās vadības uzņemšanās visas valsts digitālās transformācijas jomā. Atsevišķās valstīs jau pastāv vairākas šādu aģentūru variācijas dažādos līmeņos – Norvēģijā (Eiropas Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (DESI) novērtēta kā viena no labākajām), Igaunijā, Austrālijā un Ukrainā. Pašlaik Ukraina ir etalons vienai no straujākajām digitālajām transformācijām ar daudzām politikas izmaiņām, tostarp Digitālās transformācijas ministrijas izveidi 2019. gadā². Lai gan dažādās valstīs CIO mērķi un misija atšķiras, kopumā šādas organizācijas loma ir atbildīga par:

- datu pārvaldību;
- valsts pārvaldes pakalpojumu, piemēram, mākslīgā intelekta tehnoloģiju, attīstīšanu;
- stratēģisko vadību valdības politikas īstenošanā un kopīgu informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) un digitālo publiskā sektora pakalpojumu sniegšanā, tostarp resursu nodrošināšanā un spēju attīstībā;
- konsultāciju sniegšanu valdības aģentūrām par IKT un digitālo ieguldījumu priekšlikumiem;
- nozīmīgu tehnoloģiju ieguldījumu un valdības digitālā portfeļa pārraudzību;
- nozīmīgas lomas ieņemšanu digitālo prasmju veidošanā gan sabiedrībā, gan valsts sektorā.

Latvijā CIO birojs varētu pievērsties arī tam, lai nodrošinātu publiskā sektora finansējuma nepārtrauktību IKT jomā, novēršot pārmērīgu atkarību no Eiropas Savienības līdzekļiem.

Visos gadījumos, kad citās valstīs ir izveidota CIO aģentūra, un, lai nodrošinātu atbilstošu rīcības mandātu, tas ir pakļauts galvenajam valsts ministram. Tādēļ FICIL iesaka, ka Latvijas gadījumā CIO

vajadzētu būt tieši pakļautam premjerministram. Tas nodrošinātu skaidru CIO kompetencē esošās politikas pārskatbildību un ļautu atbildīgajai personai saņemt visaugstākā līmeņa politisko atbalstu, tostarp atbilstošu budžeta piešķirumu.

Pakāpeniski valdībai jāapsver iespēja iet vēl tālāk, līdzīgi, kā to ir izdarījusi mūsu kaimiņvalsts Igaunija, kas kopš 2018. gada ir izveidojusi galvenā datu inspektora amatu³. Tas pārtrauca datu pārvaldību un datu zinātņu Igaunijas valdībā. Galvenais datu inspektors pārtrauca datu pārvaldības, datu zinātnes, tostarp mākslīgā intelekta, atvērto datu, uz pilsoņiem orientētas datu pārvaldības un citu jomu stratēģisko koordināciju.

FICIL pozitīvi vērtē progresu, ko valdība ir panākusi IKT kompetenču centralizācijas jomā, tostarp valsts un pašvaldību IKT projektu „būvniecības biroja” iniciatīvu, taču rosina valdību iet vēl tālāk.

- **FICIL iesaka pievērst uzmanību un izveidot labāku kapacitāti/struktūru centralizēta izcilības centra ieviešanai, kas varētu sniegt atbalstu vairākām valsts sektora iestādēm.**

Ierosinātais izcilības centrs būtu pakļauts izraudzītam CIO un palīdzētu centralizēt IKT kompetences, lai:

- centralizētu datu anonimizācijas standartus;
- standartizētu datu privātumu un interpretāciju;
- centralizētu datu zinātņu un analītiku;
- nodrošināt datu pieejamības un piekļuves standartus;
- nodrošinātu vienotu digitālo Projektu vadības biroju.

Tajā pašā laikā turpmāka centralizācija būtu īpaši svarīga, lai paātrinātu digitālo prasmju apgūšanu jau tā konkurētspējīgajā IKT darba tirgus segmentā. Izcilības centra ieviešana veicinātu to, ka esošie publiskā sektora darbinieki varētu justies kā daļa no lielākas misijas un augt, mācoties cits no cita.

² <https://www.undp.org/ukraine/blog/great-disruptor-how-covid-19-nudging-ukraine-towards-rapid-digital-transformation>

³ <https://e-estonia.com/government-chief-data-officer-ott-velsberg-burokratt-is-siri-on-steroids/>

Speciālistu aiziešanas problēmu varētu mazināt ar labāku spēju iesaistīties lielākā un kompetentākā komandā. Ja iepriekš minēto apvienotu ar tirgus līmeņa atalgojumu, izcilības centrs padarītu datu pārvaldības vērtību ķēdi funkcionāli dzīvotspējīgu un uzlabotu valsts sektora kompetenci.

Izveidot centralizētu datu pārvaldības sistēmu.

Globālā datu barometra pētījumā tika novērtēts sabiedrības labā izmantotu datu stāvoklis 109 valstīs, veicot ekspertu intervijas no 2019. gada maija līdz 2021. gada maijam⁴. Pētījuma mērķis bija izveidot jaunu globālu etalonu, kurā aplūkota datu pārvaldība, spējas, pieejamība, kā arī datu izmantošana un ietekme sabiedrības labā. FICIL vēlas uzsvērt galvenos secinājumus divās jomās saistībā ar Latviju - datu spējas un pārvaldība. Spēju jomā Latvijai ir labas sekmes - standartu izmantošanā statistikā, interneta pieejamībā, cilvēkkapitālā, kā arī brīvības un tiesībās. Pārvaldības jomā Latvija ir uz pareizā ceļa tādās kategorijās kā „Atvērto datu politika” un „Datu aizsardzības likums”. Tomēr ir vairākas jomas, kurās nepieciešami vēra ņemami uzlabojumi - datu apmaiņas sistēma, datu pārvaldības sistēma un datu pieejamības sistēma. Šajās kategorijās starp 109 valstīm Latvijas rādītāji ir salīdzinoši zemi vai zem vidējā līmeņa. Arī pārvaldības kategorijās Latvijai vēl ir, kur augt. Salīdzinājumam - mūsu kaimiņvalsts Igaunija ieņem otro vietu starp 109 valstīm datu izmantošanā sabiedrības labā, izceļoties ar spēju apmainīties ar datiem, izmantot atvērto datus un īstenot datu aizsardzības principus.

- FICIL iesaka ieviest centralizētu datu pārvaldības sistēmu un visu publisko datu administrēšanu publiskajā sektorā.

Tehnoloģiju pārmaiņu temps kļūst arvien straujāks un intensīvāks. Digitālā transformācija ļaus privātajām un publiskajām organizācijām ne tikai radīt un piedāvāt tirgum diferencētus un individualizētus risinājumus, bet arī turpināt būt orientētām uz klientu, lai apmierinātu klientu vēlmes, vienlaikus saglabājot viņu uzticību.

Datu pārvaldība ir digitālās transformācijas procesa centrā - tā ir tās priekšnoteikums, palīgīdzeklis, kas var ievērojami paātrināt transformācijas centienus. Datu pārvaldības pamatā ir datu pārvaldīšana visā to dzīves ciklā, sākot no brīža, kad tie tiek radīti,

līdz brīdim, kad tie tiek iznīcināti, un tā ietver visus aspektus, lai nodrošinātu, ka dati ir droši, precīzi, izmantojami un atbilst iekšējai vai ārējai datu politikai, neatkarīgi no tā, vai tie ir likumi, noteikumi vai attiecīgās piemērojamās politikas.

Galvenā problēma ir augstas kvalitātes lietojamu datu trūkums. Nevajadzīgi sadrumstalotu datu apstrāde un tīrīšana var aizņemt lielu daļu datu analītiķu komandu laika⁵. Datu analītiķi ir spiesti tērēt daudz stundu liekiem uzdevumiem sliktas datu kvalitātes un pieejamības dēļ, ko varētu novērst, ja tiktu ieviesta labāka datu pārvaldības politika. Tas izceļ efektīvas datu pārvaldības nozīmi publiskā sektora produktivitātes palielināšanā un resursu pārvaldībā.

- FICIL ierosina koncentrēties uz datu standartizāciju, izmantojot centralizētu darbības modeli, lai nodrošinātu, ka visām publiskā sektora iestādēm ir vienādas standarta iespējas un tās izmanto vienādu rīkus.

Jau 2019. gadā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (turpmāk - OECD) uzsvēra nepieciešamību nodrošināt datu standartizāciju⁶. Tā ir prasība, kas jāievēro vēl pirms tiek meklēta iespēja īstenot ar datiem saistītu politiku un labāku datu pārvaldības modeli. Efektīva standartizācija, izmantojot centralizētu darbības modeli, ievērojami atvieglotu publiskā sektora iespējas turpmāk izmantot šos datus lēmumu pieņemšanas procesā. Iepriekš minētais ieteikums ļautu centralizēt iepirkumu procesus, optimizēt licenču izmaksas, tādējādi samazinot datu pārvaldības un lietošanas izmaksas, izmantojot apjomradītus ietaupījumus. Lai nodrošinātu turpmāku efektivitāti, īpaši svarīgi ir standartizēt datus un izveidot datu vārdnīcas. Tas jāsāk ar praktiķiem, kuri ir klāt datu dzīves cikla sākumā - kad dati tiek radīti pirmo reizi. Viens no veidiem, kā to panākt, ir ievadkursi datu pratības veidošanā.

Izveidot skaidru tiesisko regulējumu visiem datiem un datu izmantošanai.

- FICIL iesaka valdībai izveidot un ieviest skaidru tiesisko regulējumu attiecībā uz visiem datiem un datu izmantošanu publiskajā un privātajā sektorā.

4 <https://globaldatabarometer.org>

5 <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/designing-data-governance-that-delivers-value>

6 https://read.oecd-ilibrary.org/governance/the-path-to-becoming-a-data-driven-public-sector_059814a7-en#page28

Tiek ņemts vērā, ka 2021. gadā Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija ir izstrādājusi digitālā transformācijas pamatnostādnes – „Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.–2027. Gadam” (pieņemtas 2021. gadā)⁷. Šajās pamatnostādnēs ir izklāstītas informācijas un datu pārvaldības reformas, un viens no mērķiem ir infrastruktūras un principu ieviešana plašākām datu apmaiņas iespējām starp publisko un privāto sektoru. Tomēr, lai gan datu pārvaldības sistēma pastāv, tai trūkst tik ļoti nepieciešamais pilnvērtīga likuma spēks. Pašlaik nav spēkā esoša likuma, kas paredzētu, ka iestādēm dati jāpublicē pēc konkrēta standarta. FICIL apzinās, ka valdība ir publicējusi vairākas vadlīnijas datu publicētājiem, piemēram, „Tehniskās vadlīnijas datu publicētājiem” un „DPP metadatu standartu” u.c. Tomēr tas nav pietiekami, un, tā kā līdz šim tāda sistēma nav ieviesta, tad, šķiet, ka galvenā iespēja un nākotnes politikas iniciatīva Latvijai būtu nodrošināt visaptverošu sistēmu konsekventai datu pārvaldībai un publicēšanai. Šī visaptverošā sistēma varētu iekļaut:

- minimālos standartus izveidotajiem metadatiem, kad valdības saņemtie dati tiek katalogizēti vai publicēti;
- standartizētu publisko valdības datu publicēšanas un atjaunināšanas procesu;
- tehniskos standartus, tostarp kopīgus datu modeļus, kodu sarakstus un identifikatorus valdības datu pārvaldībai un publicēšanai.

Konsekventa datu pārvaldība un publicēšana ir svarīgs priekšnoteikums, lai varētu virzīties uz priekšu ar jaunām atziņām un iespējām, ko sniedz efektīva datu izmantošana. Tas ir sākumpunkts, kas nodrošina iespējas izstrādāt jaunus pakalpojumus vai uzlabot esošos un/vai ietaupīt resursus ilgtermiņā. Viens no galvenajiem konsekventas datu pārvaldības ieguvumiem ir iespēja vēlāk atkārtoti izmantot datus, lai izstrādātu jaunus pakalpojumus, kā arī iespēja izveidot/atjaunināt galvenos darbības rādītājus un noteikt kritērijus. Tas ļautu veikt pastāvīgus relatīvus salīdzinājumus un labāku uzraudzību, kas būtu izdevīgi gan privātajam, gan valsts sektoram.

Turpināt privātā sektora digitalizāciju.

- FICIL iesaka turpināt īstenot pašreizējās valdības sāktās privātā sektora digitalizācijas programmas un koncentrēties uz dialoga uzturēšanu ar privāto sektoru visā procesa gaitā.

Runājot par datu izmantošanu, svarīgs veicinošs faktors ir privātā sektora digitalizācijas līmenis. FICIL pēdējos gados ir pievērsusi tam uzmanību, jo Latvija ES DESI indeksā ieņem zemu vietu, pēdējo reizi digitālo tehnoloģiju integrācija uzņēmumos jomā ierindojoties tikai 23. vietā (2021. gada ES DESI indekss), kas gandrīz visās apakškategoriās joprojām ir zem ES vidējā līmeņa. Mazo un vidējo uzņēmumu (turpmāk - MVU) īpatsvars ar vismaz pamata digitālās intensitātes līmeni ir 42 %, savukārt ES vidējais rādītājs ir 60 %⁸. Ar mērķtiecīga atbalsta palīdzību, ko sniedz ES Atveseļošanas un noturības fonds (turpmāk - RRF), ir iespēja pārvarēt šo situāciju un uzlabot privātā sektora digitalizācijas centienus. FICIL atzinīgi vērtē pēdējā gada laikā panākto progresu. Proti, ir izvirzīti konkrētāki mērķi 2027. gadam – ne tikai attiecībā uz iedzīvotāju digitālajām pamatprasmēm, bet arī uz padziļinātām digitālajām prasmēm – mērķis noteikts sasniegt virs 35 %⁹ iedzīvotājiem. Tikmēr 95 miljoni eiro, kas piešķirti digitālo prasmju uzlabošanai, ir ļoti atkarīgi no plānoto programmu faktiskās ieviešanas, īstenošanas un kvalitātes.

Tāpēc FICIL aicina izstrādāt skaidru un detalizētu plānu izvirzīto mērķu sasniegšanai, jo īpaši ņemot vērā, ka mūžizglītība un pieaugušo izglītība ir sarežģītāka, jo ir grūtāk pārvarēt katra indivīda un līdz ar to arī visas sabiedrības inertumu. Ļoti svarīga ir un būs koordinācija starp dažādām valsts sektora iestādēm, kas atbildīgas par izglītības, ekonomikas un labklājības sistēmas uzlabošanu. Otra privātā sektora digitalizācijas daļa attiecas uz korporatīvo sektoru. FICIL norāda, ka kopš 2021. gada ir panākts progress, un tāds vienkāršs un pasaulē pārbaudīts instruments kā „digitālā veselības pārbaude” uzņēmumiem jau ir daļa no programmas. Tāpat šobrīd ir lielāka izpratne par publiskā un privātā sektora sadarbību saistībā ar datiem.

⁷ https://www.varam.gov.lv/en/article/latvian-digital-transformation-guidelines-2021-2027-accellation-digital-capacities-future-society-and-economy?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com

⁸ 2021. gada ES DESI indekss, Latvija <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/countries-digitisation-performance>

⁹ https://www.varam.gov.lv/en/article/latvian-digital-transformation-guidelines-2021-2027-accellation-digital-capacities-future-society-and-economy?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com

Digitālo inovāciju centru (*Digital Innovation Hub*) pakalpojumu un reģionālo centru ieviešana Latvijā un to paplašināšana 2021. gada pirmajā pusē uz dažādiem reģionālajiem centriem, kā arī 2022. gada jūlijā valdības apstiprinātā atbalsta programma, lai nodrošinātu rīkus uzņēmumu digitālās transformācijas finansēšanai¹⁰, ir iniciatīvas, kas palīdzēs uzņēmumu digitalizācijā un digitālo tehnoloģiju jomā. Centri nodrošinās arī inovāciju pakalpojumus, konsultācijas par finansējumu, apmācības un veiksmīgai digitālajai transformācijai nepieciešamo prasmju attīstīšanu. Turklāt 125 miljoni

eiro, kas ar RRF starpniecību piešķirti, lai atbalstītu uzņēmumus, kuri ievieš digitālās tehnoloģijas, būtu vairāk jāizlieto faktiskajam atbalsta saturam, mazāk – administratīvajiem pasākumiem.

Kad RRF atbalsta programmas tiks uzsāktas un darbosies pilnā apmērā, FICIL ierosina vienkāršu un konsekventu saziņu ar visām iesaistītajām ieinteresētajām pusēm, lai gan privātais, gan publiskais sektors būtu informēts par visām izmaiņām un varētu savlaicīgi orientēties un izmantot pieejamos rīkus vismaz līdz programmas darbības cikla beigām 2027. gadā.

¹⁰ https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/apstiprinatas-jaunas-atbalsta-programmas-uznemumu-digitalajai-transformacijai-un-inovaciju-radsanaifbclid=lwAR2ujj6oxgvahq8MeD4owoKz65apfdH6QejBmGDrbW60-2DPLwUO6pA0aYU&utm_source=https%3A%2F%2Fem.gov.lv%2F

Nostāja Nr. 1

ĀRVALSTU INVESTORU
PADOMES LATVIJĀ
NOSTĀJA ATTIECĪBĀ
UZ DATIEM

08.09.2022

www.ficil.lv